

Таким чином, як вказують матеріали дослідження, маланкові новорічні дійства мають під собою давню історію і відповідну символіку. Свято Маланки бере свій початок ще з дохристиянських часів, коли люди вірили в богів Природи та мали анімістичний світогляд (вірили в духів та душу). Буковинська Маланка своєю традиційністю збереглась до наших днів, хоча магічний, морально виховний зміст маланочних обрядодій значно змінився. Обряди стали переважно відпочинково-розважальними дійствами.

Джерела та література: 1. Матеріали етнографічної експедиції Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича (зберігаються в етнографічному музеї факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету). 2. Писання Осипа Юрія Федьковича. Перше повне і критичне видання. – Т. 1. Поезії Осипа Юрія Федьковича. Перше повне видання з першодруків і автографів зібрав, упорядкував і пояснення додав Др. Іван Франко. – Львів, 1902;. 3. Воропай О. Звичаї нашого народу. – Т.1.– Мюнхен, 1958. 4. Гурошева Н.О. Обрядова роль традиційного одягу українців // Народна творчість та етнографія. – 1990. 5. Дишкант Т. Тисовецькі старожитності. – Чернівці, 2002. 6. Колядки і щедрівки. Упор. М.Глушко. – К., 1991. 7. Курочкин А. Календарные обычаи и обряды / В кн.: Украинцы. – М., 2000. 8. Курочкин О. Українські новорічні обряди: “Коза” і “Маланка”. – Опішне, 1995. 9. Лепша І. Новорічні свята // Наука і суспільство. – 1992. – № 12. 10. Маковій Г. Затоптаний цвіт. – К. 1993. 11. Мінтенко М. Маланка // Буковинське віче. – 1994. – 12 січня. 12. Різдвяні свята в Україні. – К., 1992. 13. Севернюк Т. Святися, земле, піднімайся ввись // Буковина. – 1993. – 5 січня. 14. Скуратівський В. Суну кутю на покуть // Соціалістична культура. – 1989. – № 12. 15. Sbiera I. Colinde, cântece de stea și urări la nunți. Din popor luate și poporului date.– Cernăuți: Editura Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina, 1888.

УДК 94(477.83/.86) : 792 “1880/1914”

Андрій КОРОЛЬКО

ЕТНОМИСТЕЦЬКЕ ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ ПОКУТТЯ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Стаття присвячена цікавій проблемі активізації національно-культурного життя українців історико-етнографічного регіону Покуття наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. У дослідженні простежено передумови творення українського театру у краї; охарактеризовано гастролі першого українського професійного театрального товариства «Руська бесіда» («Українська бесіда»); розкрито особливості функціонування аматорських колективів у селах і містечках регіону; висвітлено діяльність музично-хорових товариств Покуття; звернуто увагу на діяльність відомих українських композиторів, які творили чи прилучились до мистецького розвою краю.

Ключові слова: Покуття, театр, театральне мистецтво, товариство «Руська бесіда» («Українська бесіда»), гастролі, аматорський колектив, хата-читальня, музично-хорове мистецтво, товариство «Боян».

Андрей КОРОЛЬКО

ЭТНИЧЕСКОЕ ИСКУССТВО В ЖИЗНИ УКРАИНЦЕВ ПОКУТЬЯ В КОНЦЕ XIX – НАЧАЛЕ XX ВВ.

Статья посвящена интересной проблеме активизации национально-культурной жизни украинцев историко-этнографического региона Покуття в конце XIX – начале XX вв. В исследовании рассмотрено истоки формирования украинского театра в крае; охарактеризовано гастроли первого украинского профессионального театрального общества «Руська бесида» («Украинская бесида»); раскрыты особенности функционирования любительских коллективов в селах и небольших городах региона; проанализировано деятельность музыкально-хоровых обществ Покуття; обращено внимание на деятельность известных композиторов, которые работали или приобщились к развитию искусства края.

Ключевые слова: Покутье, театр, театральное искусство, общество «Руська бесида» («Украинская бесида»), гастроли, любительский коллектив, хата-читальня, музыкально-хоровое искусство, общество «Боян».

Andriy KOROLKO

THE ETHNIC ART LIFE OF THE UKRAINIANS OF POKUTTYA IN THE LATE 19TH – EARLY 20TH CENTURY

The article is devoted to the interesting problem of the intensification of the national and cultural life of the Ukrainians in the historic and ethnographic region of Pokuttya in the late 19th – early 20th century. The preconditions of the Ukrainian theatre formation in the land are traced in the research; the tours of the first Ukrainian professional theatrical society «Ruska Besida» («Ukrayinska Besida») are characterized; the peculiarities of amateur groups' activity in the villages and small towns of the region are studied; the activity of the musical and choral societies of Pokuttya is highlighted; attention is paid to the activity of the famous Ukrainian composers who worked and were engaged in the artistic development of the land.

Keywords: Pokuttya, theatre, theatrical art, «Ruska Besida» («Ukrayinska Besid») society, tours, amateur group, reading house, musical and choral art, «Boyan» society.

Кінець XIX – початок XX ст. – один з важливих періодів становлення і плідного розвитку музичного і театрального мистецтва. Суспільно-політичні та етнокультурні процеси другої половини XIX ст. розбудили до активності широкі маси українського населення Східної Галичини. Зароджується національно-культурний рух за українську мову, за поглиблення самосвідомості громадян, згуртування їх в масові організації та товариства. Неабияку роль у розвої культурно-мистецького життя відіграла «Просвіта», заснована 1868 р.

Етномистецьке життя українців Покуття, як і загалом Східної Галичини, розвивалося в складних і своєрідних умовах. Проте слід визнати, що у

другій половині XIX ст. сформувались сприятливі умови для музичного і театрального мистецтва. Основною сферою, де воно зароджувалось і утверджувало свою самобутність, було аматорство. Активізація концертного життя, систематичне проведення шевченківських та інших ювілейних свят спонукало до творчості галицьких і покутських митців. У цей час виникають численні музичні товариства, навчальні заклади для виховання виконавських кадрів. Розвитку театрально-музичного професіоналізму певною мірою сприяла і творча діяльність ряду німецьких та польських культурно-мистецьких установ.

Метою статті є комплексне дослідження етномистецького життя українців Покуття наприкінці XIX – початку XX ст. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: простежити передумови творення українського театру у краї; охарактеризувати гастролі першого українського професійного театрального товариства «Руська бесіда» («Українська бесіда»); розкрити особливості функціонування аматорських колективів у селах і містечках регіону; висвітлити діяльність музично-хорових товариств Покуття; звернути увагу на діяльність відомих українських композиторів, які творили чи прилучились до мистецького розвою краю.

Важливим джерелом для вивчення проблеми є неопубліковані матеріали, які зберігаються у Центральному державному історичному архіві України у Львові. Нами опрацьовано матеріали фонду 514 «Театральне товариство «Українська бесіда», м. Львів. 1861–1939 рр.», зокрема звіти про гастролі мистецького закладу на території Покуття наприкінці XIX ст., розписки, телеграми, листування, запрошення та інші документи про діяльність театру тощо [38; 39; 40; 41; 42].

Частину інформації з досліджуваної проблеми почерпнули з центральних і повітових періодичних видань: «Діло» (1880–1890 рр.), «Зоря» (1885 р.), «Народ» (1895 р.), «Поступ» (1903–1905 рр.), «Покутське Слово» (1912 р.) тощо. Здійснюючи джерелознавчий пошук матеріалів з періодики, важко не погодитись з думкою Мирона Черепанина про те, що газета «Діло» найповніше відтворювала панораму життя українців Галичини та за її межами, водночас була чи не єдиним джерелом систематичних відомостей про музичне життя. На думку мистецтвознавця, провінційна преса у більшості випадків передруковувала вже відому інформацію, часто змінену у вигляді коротких повідомлень чи оголошень [43, с. 18].

Незважаючи на те, що мистецьке життя Галичини, зокрема театрального і музично-хорового, знайшло відображення у дослідженнях багатьох українських авторів: І. Франка, Г. Лужницького, М. Черепанина, Ж. Зваричук, Р. Затварської, І. Полякової та інших дослідників, проте особібно не зверталася увага на вивчення проблеми етномистецького життя українців на Покутті у зазначений період.

Справжньою віддушиною мистецького піднесення краю став розвиток українського музичного театру. М. Черепанин відзначає, що у досліджуваний нами час в Східній Галичині була поширена західноєвропейська музика,

яка суттєва впливала на творчість місцевих композиторів, а найбільше - на театральні п'єси з музикою і співом. Тому заснування українського театру відіграло велику роль у духовному відродженні народу Галичини [44, с. 47].

Справа організації українського театру у Східній Галичині серйозно було поставлена у 1860-х рр. Проте загальновідомим є факт про утворення українського театального гуртка в серці Покуття Коломиї у ході розгортання «весни народів» 1848 р. (дослідник українського театру Г. Лужницький вважає, що аматорське драматичне товариство на чолі з І. Озаркевичем у Коломиї було утворене дещо раніше, у 1840 р. [25, с. 18]). На підвалинах його створення були голова місцевого осередку Руської Ради М. Верещинський, Дрималик і І. Озаркевич. Іскрою, що підпалює ватру, І. Франко назвав першу народну театральну виставу в Коломиї «Дівка на видання, або на милованне нема силовання» (переробив священик зі Снятинщини Іван Озаркевич 1848 р. п'єсу «Наталка Полтавка» І. Котляревського) [30, с. 111; 37, с. 268–270]. Наталка фігурувала під іменем Анички. Дія була перенесена в Коломию, тексти І. Котляревського «перелицьовані» на покутський діалект. Слова відомої пісні:

*Видно шляхи полтавські
І славу Полтаву,
Пошануйте ж сиротину
І не вводьте в славу.*

в сценічній обробці І. Озаркевича звучать інакше:

*Видно шляхи коломийські,
Славу околицю,
Пошануйте сироточку
Бідную дівцию [25, с. 19].*

На думку театального критика Григора Лужницького, таке перенесення дії на покутський ґрунт та використання місцевого фольклору не лише зробило «Наталку-Полтавку» рідною п'єсою в Галичині, але й відкрило шлях побутовій п'єсі галицького театру [26, с. 276].

І. Озаркевич також приладив до коломийської сцени «Москаля-чарівника» І. Котляревського (в його обробці вистава мала назву «Жовнір-чарівник»), «Сватання на Гончарівці» («Сватання, або ж Жених навіжений») Г. Квітки-Основ'яненка та п'єсу невідомого автора «Що не pomoже наука, то pomoже батіг» [18, с. 3]. До репертуару аматорського гуртка входили переважно твори музично-драматичного жанру: драми і комедії зі співами і танцями, твори із життя сільського населення та на сучасні й історичні сюжети.

Перше українське професійне театральне товариство «Руська бесіда» засноване 1861 р. у Львові заходами Ю. Лаврівського на базі гуртка місцевої інтелігенції «Молода Русь» для плекання товариського життя та «скріплення й піднесення національного духа» [24, с. 439]. Члени товариства влаштовували музично-декламаторські вечори, концерти, вечорниці на відзначення роковин Т. Шевченка, бали. Перші кроки українського театру активно підтримував буковинський композитор Сидір Воробкевич, котрий укладав музику і пісні до окремих драматичних творів [32].

Основою репертуару «Руської бесіди» на той час була народна опера і взагалі вистави зі співом. Як справедливо вважав театральний оглядач, музичний жанр необхідно ставити на перший план, бо «добре виконана народна опера і оперета зможе і повинна в нашому театрі заступити оперету французку і зберегти тим способом не лиш чисто народний характер сцени, але і добрий смак нашої публіки перед зіпсованем поперченими ефектами французких опереток» [7, с. 3].

Майже кожного року цей мистецький заклад здійснював гастролі по населених пунктах Східної Галичини, в тому числі Покуття. У 1884 р. театр поїхав на Коломийщину, щоб ознайомити селян з українськими народними сценічними творами. Декілька вистав були показані у сусідньому Печеніжині, а саме: оперети «Школяр на вандрівці» (М. Вербицького), «Золотий мопс» (Д. Млаки – С. Воробкевича), «Капраль Тимко» (В. Матюка) [44, с. 49].

Як свідчать архівні джерела, «Руська бесіда» протягом травня-червня 1895 р. виступала на театральній сцені у Товмачі (Тлумачі), кінця жовтня – початку листопада 1895 р. – Коломиї – з такими виставами: «Пташник», «Ой не ходи Грицю...», «Запорожець за Дунаєм», «Для святої землі» «Синьобородий», «Вихованець», «Дон Цезар» тощо [38, арк. 8, 9, 11, 15, 17, 42, 43, 45, 46, 46 зв., 124 зв., 125, 125 зв., 126]. Гастролюючи у 1908 р., львівський театр представив у Снятині 18 вистав (11 серпня – 8 вересня), Городенці – 9 (10 – 22 вересня), Коломиї – 15 (24 вересня – 18 жовтня), Косові – 10 (25 липня – 9 серпня), Кутах – 11 (8 – 23 липня); для порівняння, подорожуючи Буковиною, театральна трупа на чернівецькій сцені поставила 36 вистав (1 травня – 8 червня; найбільше серед усіх міст Східної Галичини і Північної Буковини, для прикладу - у Станиславові лише 7 вистав, 20 – 31 жовтня), Вижниці – 27 вистав (10 червня – 7 липня) [40, арк. 84, 84 зв., 85, 85 зв., 86; 41, арк. 2, 2 зв., 3, 3 зв., 4]. У 1911 р. театральна трупа Й. Стадника побувала в одинадцяти містах Східної Галичини і Північної Буковини, з-поміж них у двох покутських містах – Коломиї (представлено 25 вистав протягом 14 березня – 12 квітня) і Снятині (21 вистава, 30 травня – 25 червня) [42, арк. 53, 53 зв., 57, 57 зв.].

Однак не завжди місцева влада і мистецька аудиторія краю високо цінила роботу львівського театру «Руська бесіда»: чи то за небажання сприймати високий рівень майстерності акторів мистецького закладу, чи через високі розцінки на вистави. У 1908 р. магістрат м. Снятин певний час не дозволяв театральній трупі Й. Стадника ставити вистави у місті, мотивуючи тим, що мистецький заклад не є зареєстрований керівними органами влади імперії. Тому головний осередок «Руської бесіди» в окремому листі від 27 серпня 1908 р. змушений був роз'яснювати магістрату покутського міста, що трупа Й. Стадника є легітимним мистецьким осередком, сплачує відповідні податки державі і є офіційно підпорядкована матірньому львівському товариству [40, арк. 57, 57 зв., 58, 58 зв.]. 27 березня 1899 р. один з керівників театральної трупи, український і польський актор, драматург Тит Гембіцький (1842–1908) зі Станиславова інформував головний осередок «Руської бесіди» у

Львові про те, що коломийська аудиторія не має бажання йти на спектаклі львівського театру, тому що в Коломиї «грають як не польки, то руські аматорські представлення». А тому у ході гастролей доцільно оминати територію Покуття і слід одразу їхати на Тернопільщину (Чортків, Борщів, Заліщики) і Буковину (Серет, Радовець). Лише одне покутське місто Городенка забажало прослухати репертуар театральної трупі «Руської бесіди» [39, арк. 10, 10 зв.].

Тогочасна покутська преса розкритикувала діяльність трупі Й. Стадника (директор театру з 1906 до 1913 рр.), яка, приїхавши до Коломиї у 1912 р., представляла вистави передусім для містян єврейської і польської національності. На перше місце ставилась не якість акторської майстерності, а вип'ячувалась комерційна складова заробітку львівського театру. «Руську бесіду» було названо «ремісничим підприємством, обчисленим виключно на зиск» [33].

Попри те, що на початку ХХ ст. керівництво «Руської бесіди» приймала критику у свою сторону, все ж бачила інші загрози розвою театрального життя краю. Перед мистецьким закладом напередодні нового театрального 1912 року стояли нові виклики часу: зростання кількості кінотеатрів, що стали конкурентоспроможними по відношенню до театру; брак залів, перевлаштованих на показ кінофільмів; загальна дорожнеча цін; перешкоди зі сторони громадського активу польської національності; збільшення організаційних внесків акторів театру [42, арк. 58]. Варто зауважити, що напередодні Першої світової війни переобрали директора театру, ним став Роман Сірецький, який вживав заходів, щоб піднести рівень сценічної трупі на вищий щабель її розвитку.

У 1911–1914 рр. у Коломиї діяв аматорський Театр ім. І. Котляревського, активними учасниками якого були актори, що пізніше перейшли до Театру ім. І. Тобілевича, осередком якого в роки національно-визвольних змагань західних українців 1918–1919 рр. залишалось головне покутське місто [31, с. 124].

Пробудження національної свідомості галицьких українців у другій половині ХІХ ст. спричинило потребу творення культурних осередків, так званих хат-читалень, – своєрідних народноосвітніх центрів [44, с. 84]. У сільського населення Галичини, зокрема і Покуття, не було таких сприятливих умов для творення театрального і музично-хорового мистецтва. Та попри всі негаразди, по містах і селах почали активно створюватися читальні, літературно-драматичні гуртки, оркестри і ансамблі. Закладення читалень на Покутті не без допомоги радикальних діячів у 1880–1890-х рр. активізувало культурний ріст працюючих людей села. Корчми, в яких знаходили «розраду» переважно чоловіки, змінювали на читальні і школи.

Восени 1879 р. у Коломиї було створено «Перше літературно-драматичне товариство імені Г. Квітки-Основ'яненка». Організатором і керівником цього товариства був колишній актор театру «Руської бесіди», драматург І. Трембицький, який сам ставив усі вистави. Влітку 1880 р. товариство

опублікувало свій статут, за яким, зокрема, зобов'язувалося давати вистави не менше одного разу на місяць. Першою п'есою літературно-драматичного гуртка була «Наталка Полтавка» [2]. Гру коломийських аматорів на рівні професійного театру відзначило «Діло» і в рецензії на виставу «Верховинці» Ю. Коженювського [3].

Протягом 1880 р. було показано близько дванадцяти вистав. Серед них «Ольга» А. Яблоновського, «Маруся» за повістю Г. Квітки-Основ'яненка, «Бондарівна» Ф. Заревича, «На св. Андрея» І. Трембицького, «Сватання на вечорницях» А. Янковського та інші одноактні комедії й водевілі, значною мірою переробки з німецької і французької літератури, запозичені з репертуару театру товариства «Руська бесіда» та польських мандрівних труп.

Виявивши великий інтерес до діяльності літературно-драматичного товариства в Коломиї на початку його існування, галицька преса в наступні роки перестає інформувати про ці аматорські вистави, згадки про них трапляються рідко. Отже, якою була лінія розвитку цього гуртка, судити важко. Відомо, що існував він до початку ХХ ст. Не збереглися прізвища його акторів-аматорів, але, на думку Г. Лужницького, то були насамперед колишні актори-професіонали, які залюбки осідали на постійне проживання у Коломиї [26, с. 277].

У тогочасній покутській пресі неодноразово ставилось питання про організацію театральних аматорських гуртків у селах краю. Невідомий дописувач коломийської газети «Поступ», прізвище якого ховається під криптонімом «Фр.» (припускаємо, що Іван Франко), відзначав, що театральне мистецтво піднімає інтелектуальний рівень населення. Українське селянство Покуття слід заохочувати до створення театральних гуртків, адже «я мав нагоду бачити нераз наших селян в театрі і переконатися, з яким скупленем духа они прислухувалися штуці, я знаю бідні сільські служниці, що послідний сотик давали і дають на театр, я бачив вже і аматорські селянські театри і видів, як радо, та охотно і з яким замилованем училися селяни своїх штук, та відігравали навіть перед інтелігентною публікою...» [35, с. 329].

Відкриття, кращий розвій читалень як центрів культурно-мистецького життя села приурочували пам'ятним датам історії України, Галичини; фундаторами їх були переважно місцеві греко-католицькі священики, вчителі. Так, постановкою «Наталки Полтавки» (23 травня 1880 р.) жителі громади с. Вербіж Коломийського повіту відзначили річницю скасування панщини у 1848 р. Для участі у виставі з Коломиї прибув міський оркестр під керівництвом диригента Книпля, який виконував в основному твори народної музики. У цьому селі були також показані народна драма Теодора (Федора) Заревича зі співами і танцями «Бондарівна» і народна оперета Янковського «Українці». Урочисте театральне дійство завершилося успішно, адже невідомий дописувач газети «Діло», безпосередній учасник свята, ховаючись під криптонімом «Г.», так резюмував: «Гостей було більше неж по причине непостоянности погоды надеяться можна було; – на представлень театральнее все билеты розпродано» [4]. Пам'ятним для

жителів с. Серафінці Городенківського повіту було свято з нагоди відміни панщини 1848 р. Його організували члени новоствореної читальні 3 травня 1882 р. Оркестр проходив всіма вулицями села, скликаючи людей до церкви, а увечері грав на майдані. Цей оркестр славився на все довкілля і свої твори виконував з нот. Люди масово ставали членами читальні й висловлювали бажання, щоб такі вечорниці відбувалися якнайчастіше. Оркестр виконував коломийки, буковинську думку (дойну) та інші народні мелодії, а хор – «Дай нам, Боже, добрий час», «Щастя нам Боже», «Мир вам, браття», «Народний гімн» (у супроводі оркестру) [8, с. 3]. Аматорський гурт у Кутах зробив приємність своїм односельчанам, поставивши 26 листопада 1882 р. відомий твір «Наталка Полтавка» І. Котляревського. Незвичайним було й те, що частину провідних ролей цієї опери виконували поляки, які «дуже плавно і чисто висловлювалися по руски» [9, с. 3]. У 1885 р. дві нові читальні у Ковалівці і Стопчатові Коломийського повіту були відкриті о. деканом Грабовичем і М. Ковцуняком. Свято з цього приводу супроводжували місцеві музики співами і танцями, а також співак з с. Мишин Коломийського повіту, «котрий то свої, то з книжок пісні про науку та тверезість переспівав» [10, с. 3].

У 1882 р. в Тисмениці з ініціативи керівників просвітянського гуртка була відкрита читальня «Руської бесіди». З цієї нагоди, як повідомляв дописувач М. Кропивницький в часописі «Батьківщина» від 2 серпня 1882 р., «дня 23 липня відбувся у нас в руській читальні вечерок музикально-декляматорський. Міщани зібрались у двох кімнатах, а межі ними і дівчата міщанські. Крім того, майже вся інтелігенція з красним паном (бургомістром – А.К.) прийшли також побачити, що то в руській читальні буде... Наступила частина музикально-декляматорська. Відспівано кілька пісеньок патріотичних з нот (хоровий спів – А.К.) під проводом о. Мотюка. Відспівано в супроводі оркестри – «Щастя нам, Боже», «Там річенька долиною» та інші. В інтервальках деклямовано «Рекрутку», «Саву» і інші» [1, с. 160; 27]. Особливо успішним був вечір 1889 р., на якому прибулий зі Станиславова Є. Желехівський розповів про поему Т. Шевченка «Неофіти», а місцева молодь виконала твори українських композиторів у складі дуету, терцету, хору та оркестру. Влаштуванням цього вечора і підготовкою співаків займався місцевий священик Василь Матюк. Організований при читальні хор складався з 16 співаків. Його керівник Я. Гриньовський (богослов четвертого року навчання у Відні) був знаний як добрий співак і диригент, до того ж – щирий патріот. Складна програма виконаних творів на одному з концертів («Гуляли» О. Нижанківського, «Хор норманів» А. Вахнянина, «Закувала та сива зозуля» П. Ніщинського) свідчить про високий виконавський рівень хору [11, с. 3].

Великою популярністю на Покутті користувався вчитель музики і керівник хору с. Балинці Коломийського повіту (нині село Снятинського району Івано-Франківської обл.) Василь Барнич, батько відомого українського композитора Ярослава, автора славнозвісної пісні «Гуцулка Ксеня». На концерти на честь Т. Шевченка та в дні національних свят з'їжджалося багато гостей з

Коломиї і навколишніх сіл. У лютому 1899 р. тут була представлена ораторія у чотирьох діях «Віфлеємська ніч» (І. Луцика – М. Копка). Супроводжував виставу оркестр із Гвіздця. Особливо відзначився грою та співом учень промислової школи з Коломиї Лящук (у ролі пастушка) і Каралаш (у ролі Ірода). Хорами диригував сам В. Барнич. Вистава ораторії, хор і оркестр, за словами дописувача, «випали знаменито» [15, с. 3].

Щороку давала про себе знати вечорами і концертами читальня в с. Карлів Снятинського повіту (заснована 1884 р.). Місцевий хор під управою о. Іларіона Курп'яка брав участь у всіх святкових заходах [44, с. 88]. У 1885 р. вперше у Снятині заходами місцевого аматорського театру пройшла вистава «Знімчений Юрко» [5, с. 290].

Подекуди місцева влада, переважно представлена поляками, перешкождала в організації аматорських вистав українськими селянами. Зокрема, староство Снятинського повіту відмовило у представленні вистави «Сватання на Гончарівці», яке мало відбутись 24 серпня 1890 р. у с. Будилів [5, с. 290].

Аналізуючи становище українського театру в Східній Галичині наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст., І. Франко зазначав, що «... народ наш дійшов уже до того ступеня розвитку, що почуває потребу театру; доказом цього є аматорські вистави театральні по сільських і містечкових читальнях». Основним недоліком репертуару галицьких театрів на той час було те, що для них не вистачало повноцінних сценічних творів галицьких драматургів. Це глибоко хвилювало прогресивну громадськість. Так, І. Франко писав, що репертуар і професійного, і аматорського театру «... не відповідав вимогам показу нашого життя таким, яке воно є» [36, с. 45, 51; 31, с. 124].

Одне з чільних місць у мистецькому житті того часу займала хорова музика. Світське хорове виконавство набирало все більш широкого розвою, чому сприяло, зокрема, створення співацьких товариств «Боян», що стали не тільки об'єднанням музичних сил Східної Галичини, а одночасно і осередками національно-культурного відродження [19]. За прикладом заснованого у 1891 р. львівського, «Бояни» були створені в багатьох західноукраїнських містах, зокрема і у двох покутських – Коломиї (1893) і Снятині (1901).

Ж. Зваричук стверджує, що співацькі товариства «Боян» були першими хоровими колективами, де музичне виконавство набирало більше професійних, а не аматорських форм. Вони були також осередками національного відродження, пропагували рідну народну пісню, пробуджували до творчості галицьких композиторів, популяризували їх твори [19, с. 56]. На думку М. Черепанина, завдяки мережі діяльності цього товариства найкращі твори національної пісенності, скарби української музики стали доступними найширшому середовищу громадськості краю. Спів «Боянів» спричинив появу нових українських талантів. Під опікою цих товариств закладалися основи для плекання української інструментальної музики [44, с. 184].

Товариство «Боян» м. Коломия був організований композитором Д. Січинським під час його кількомісячного перебування в покутському

місті. Хоча днем офіційного заснування вважається 13 грудня 1895 р., достовірно, що саме Д. Січинський ще в 1893 р. дав життя цьому співацькому товариству. Газета «Діло» з цього приводу писала: «Радо вітаємо се нове руске товариство, в надії, що оно рідною піснею може згромадити розбиту на атоми руску інтелігенцію, затерти всякі личні справи та пробудити сплячих і неохочих до спільного діла» [13, с. 3]. Серед фундаторів товариства також були П. Ільницький, А. Недільська, А. Кульчицька, Т. Заячківський. Першим диригентом «Коломийського Бояна» був о. Теодозій Курп'як, який працював з колективом більше 10 років. У споминах за 1907 р. професор М. Рибчак пише: «Гарний розвій та широку діяльність завдячує товариство головному своєму диригенту о. Теодозію Курп'якові, що від основання аж до цього року трудився невпевно околом добра та розвитку товариства» [34, с. 181]. Наприкінці ХІХ ст. хоровий осередок становив 52 члени, з них 34 дійсних та 16 допоміжних [19, с. 57].

Колектив, починаючи з 1896 р., бере участь у шевченківських концертах, музично-театралізованих дійствах, влаштованих в Коломиї, Печеніжині та Городенці. «Побіч цього уряджує прогульки, аматорські представлення, Маланчин вечір, а в кожному святі чи то народнім, чи то місцевім бере живу участь» [20, с. 108]. За його прикладом почали утворюватися хори по містечках і селах Коломийського повіту: міщанський – в Печеніжині та селянські – в Балинцях під проводом учителя музики В. Барнича, Ковалівці – під керівництвом Ю. Чукура. Організовано хори в Турці – 1890 р., Нижньому Березові – 1907 р., Воскресінцях – 1912 р., Стопчатові, Мишині, Космачі [19, с. 58].

Перший самостійний концерт «Коломийського Бояна» відбувся 10 березня 1897 р. і, на думку музичних критиків, виявився вдалим. Чоловічий та жіночий хори виконали твори Д. Січинського, О. Нижанківського, Ф. Колесси, М. Лисенка. 8 червня того ж року місцевий хоровий осередок влаштував вечір пам'яті Т. Шевченка за участю інших українських товариств Коломиї та драматичної артистки з Чернівців Філомени Лопатинської. Хори «Бояна» під керуванням Т. Курп'яка виконали «В'язанку з народних пісень» Д. Січинського, обробки народних пісень М. Лисенка, «Третю в'язанку з народних пісень» М. Кумановського, «Ой, ішли наші запорожці» А. Вахнянина, «Закувала та сива зозуля» П. Ніщинського [6].

Схвальні відгуки мала вокальна частина вистави літературно-драматичного товариства на Маланчин вечір (1901), де «Коломийський Боян» виконав хоровий твір Й. Кишакевича «Катерина» (сл. Т. Шевченка), а також різдвяні щедрівки. «І справді, – зазначав голова літературно-драматичного об'єднання Ю. Носальський, – се співацьке товариство, завдяки неутомимому трудови о. З. Кириловича, розвивався прехорошо і приносить честь рускій пісні і рускому імени. Слава ему!» [16, с. 3].

Незабутньою була участь 23 червня 1898 р. «Коломийського Бояна» у концерті Соломії Крушельницької, яка вперше виступила на Покутті. Для «Бояна» було великою честю виступати на одній сцені з прославленою

артисткою і вручати їй лавровий вінок. На традиційній вечірці, влаштованій на честь С. Крушельницької, продовжувався імпровізований концерт «Бояна» та інших колективів [14, с. 3; 44, с. 195].

На думку Наталії Толошняк, діяльність мистецького осередку музичного-хорового товариства «Боян» у Коломиї була різноманітною: його члени вели інтенсивну діяльність у сфері музичної освіти, пропаганди української музики, знайомили громадськість міста зі світовими шедеврами музичного мистецтва, залучали до хорового співу широкі верстви населення, організовували хори в селах Коломийщини, проводили різноманітні благодійні заходи, влаштовували ювілейні концерти, присвячені діяльності провідних діячів українського мистецтва й літератури [34, с. 180].

У м. Снятин частина українських співаків, які раніше були членами польського Музичного товариства і хору «Сокола», створили своє окреме товариство наприкінці 1901 р. На підвалинах його створення були Ф. Огоновський (голова), І. Сімович (заступник голови), Є. Шепарович (диригент). З першого ж року існування хор зайнявся організацією концертної діяльності, музично-драматичних вечорів: «прибули нові і визначні сили і відразу станув величавий хор, що не повстидав би ся і великого міста (до 80 членів)» [20, с. 118–121].

9 березня 1902 р. «Снятинський Боян» дав свій перший концерт, до програми якого увійшли твори Д. Бортнянського, С. Гулака-Артемівського, хорові твори польських композиторів [17, с. 4]. Вокально-драматичний вечір місцевий хоровий осередок влаштував 3 липня 1902 р. за участю відомої співачки-аматорки О. Проскурницької і піаніста М. Лукасевича. Музичний критик висловив жаль, «що Проскурницька свій безперечно великий талант музичний і свій прекрасний голос не образує в консерваторії» [20, с. 118–121]. Ю. Брик проспівав твори М. Лисенка «Ой Дніпре» і А. Вахнянина «Помарніла наша доля». Хор «Бояна» виступав як в Снятині, так і по цілому Покуттю; відвідав також Буковину, де 19 грудня 1902 р. у Вашківцях взяв участь у святкуванні на честь Ю. Федьковича [19, с. 60; 44, с. 204].

У 1885 р. в Коломиї відкрито філію польської Музичної Консерваторії ім. С. Монюшка, заснована Музичним Товариством ім. Станіслава Монюшка у Станіславові, а також музичну школу при ній. Зауважимо, що консерваторія тривалий час залишалася єдиним на Прикарпатті вищим навчальним закладом, що давав змогу опанувати музичні дисципліни на високому професійному рівні. Цей музичний заклад, як і його філіал в Коломиї, підготував велику кількість фахівців різних національностей, які працювали також і на Покутті [28].

Серед відомих тогочасних українських композиторів вирізнявся музикознавчою діяльністю уродженець Покуття Порфирій Бажанський (1836–1920). Відомий греко-католицький священник, композитор-аматор, фольклорист народився у с. Белелуя Снятинського повіту, є автором коломийок для симфонічного оркестру, ряду музично-драматичних творів «Параня», «Олеся», «Олекса Довбуш», «Весілля міщанське» та ін.

Найвідомішим його твором вважається українська опера «Марійка, татарська бранка з XVI віку (з Покуття)» (1890). Опера відзначається тим, що її лібрето ґрунтується на старій поетичній народній ритміці Покуття, супроводжується оркестровою музикою і містить окремі мелодії. Дуети, хори написані у народному дусі. Оригінальним тут є молитва полонених, молитва татар і татарський хор [12, с. 3; 44, с. 51–52]. У своїх історично-теоретичних нарисах П. Бажанський виступав за використання українськими композиторами народної музики. Ініціюючи збір музичного фольклору краю, П. Бажанський віддзеркалював у творчій спадщині регіональну своєрідність і національну самобутність галицького українства у другій половині XIX ст. Його практичні зусилля зосереджувалися на проблемі фіксації малодослідженої складової фольклорної семантики – мелодико-інтонаційного компонента. Фольклорист-аматор упорядкував збірку фольклорних зразків «Русько-народні галицькі мелодії». Не претендуючи на фахову бездоганність, збірка ілюструє музично-етнографічне аматорство в Галичині кінця XIX ст. На думку Н. Кушлик, аматор-фольклорист П. Бажанський доклав помітну частку зусиль, аби проблема національно-культурної духовної ідентифікації вирішувалася шляхом успадкування традицій народнопісенної творчості українців-галичан [22, с. 125; 23].

Знаковою подією для Коломиї, як і всього Покуття, став приїзд грудні 1903 р. найвідомішого українського композитора Миколи Лисенка, який відбувся у рамках тріумфального турне по Галичині й Буковині з нагоди 35-ліття його творчої діяльності. Очевидець подій згадував: «Коломияни вітали його велично. 16 грудня 1903 р. увечері став рух на пероні станції. Святково прибрана громада містян з великим хвилюванням очікувала дорогого гостя. На пероні був виставлений довжезний шпалер із січовиків та гімназистів. З приїздом потягу члени комітету вивели з вагону достойного гостя... Під команду кошового печеніжинської Січі В. Мацька всі Січі віддають українському музичному кобзареві перший поклін, стоголосе «Слава!», а хористи «Коломийського Бояна» та гімназисти відспівали «Многая літа»» [21]. На честь знаменитого гостя пролунав гімн «Ще не вмерла Україна»: «Се гомоніла великанська пісня побіди культурного поступу Українців, що йдуть безвпинно вперед, незломимою лявою й вміють пошанувати тих, що наділені божеською іскрою талану, стоять на чолі народа...» [29, с. 1]. Серед музичних колективів виступали: аматорський хор під керівництвом В. Барнича з с. Балинці Коломийського повіту, музично-хорове товариство «Коломийський Боян», хористи пожежно-гімнастичного товариства «Січ». М. Лисенко у відповідь на всі привітання виступав із виконанням своїх творів – «Пливе човен», «Гей, не здивуйте», «Максим Залізняк»: «із кожного такту мож було бачити, що се грає той, в якому горить іскра божа» [29, с. 2–3]. Цікаво, що наступною зупинкою вшанування музичної творчості композитора стало Чернівці. Проте у дорозі залізничним потягом до буковинського міста корифея української класичної музики тричі зупиняли громади покутських містечок і довколишніх сіл Матіївців, Заболотова і Снятина: «Їзда Лисенка

через Покуте се був один тріумфальний похід, де лиш зупинював ся довше поїзд витали його на двірцях (залізничних станціях – А.К.) земляки хлібом та солею... Оттак то величаво клонило ся Покуте до стіп достойного Ювілята, даючи доказ, що у него є розуміне краси, глибоке почуте для пісні а заразом радіючи, що між нашим народом є такі люди, яким за їх талан та працю і – слід поклонити ся» [29, с. 3].

Отож, одним із елементів піднесення етномистецького життя українців Східної Галичини стало становлення і розвиток національного театру. Тогочасні українські митці розуміли, що театр як пристановище драматичного мистецтва, музики й пісні зможе піднести духовне життя народу. Відрадним є той факт, що перший аматорський гурток був заснований на Покутті у ході розгортання революції «весни народів» 1848–1849 рр.

Новий виток зростання культурно-просвітницької діяльності на ниві музичного і театрального мистецтва здійснило перше українське професійне театральне товариство «Руська бесіда» («Українська бесіда») шляхом гастрювання територією Східної Галичини і Північної Буковини. Протягом 1880-х рр. і аж до початку Першої світової війни різноманітні театральні трупи товариства неодноразово виступали на сценах міст і сіл Покуття. Хоч виступи театру мали переважно великий успіх, проте, як свідчать джерела, не завжди місцева влада і мистецька аудиторія краю високо цінила роботу львівського мистецького товариства.

На місцях важливим елементом піднесення національної самосвідомості українців стало створення читалень, літературно-драматичних гуртків, оркестрів, які стали не тільки центрами мистецького життя села, містечка, округи, але й були осередками антиалкогольної боротьби, піднесення інтелектуального рівня населення Покуття. Ініціаторами створення таких мистецьких закладів стали місцеві греко-католицькі священники, вчителі.

Важливе місце у етнокультурному житті краю займала музично-хорова музика. Завдяки діяльності товариства «Боян» на території Покуття найкращі твори національної пісенності, скарби української музики стали доступними найширшому середовищу громадськості краю. Спів «Боянів» та інших музичних товариств спричинив появу нових українських талантів: хореографів, композиторів, музичних критиків. Яскравою сторінкою піднесення мистецького життя Покуття став приїзд у 1903 р. класика української музики Миколи Лисенка, який відбувся з нагоди 35-ліття його творчої діяльності.

Джерела та література: 1. Андрухів І. Тисмениця / Ігор Андрухів, Степан Гаврилюк. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2002. – 486 с.; 2. (Г.) Въ Коломые завязалося въ першихъ дняхъ грудня литературно-драматичне товариство имени Основяненка // Діло . – 1880. – 12 (24) січня. – Ч. 4. – С. 3–4; 3. (Г.) Зъ Коломые пишуть намъ ... // Діло . – 1880. – 9 (21) квітня. – Ч. 28. – С. 3–4; 4. (Г.) Зъ Коломые пишуть намъ ... // Діло. – 1880. – 17 (29) травня. – Ч. 38. – С. 3; 5. Галайда. Зі Снятинщини // Народ. – 1890. – 1 жовтня. – Ч. 19. – С. 289–290; 6. Галичанинъ. – 1897. – Ч. 117; 7. Діло – 1880. – Ч. 237; 8. Діло. – 1882. – Ч. 36; 9. Діло. – 1882. – Ч. 91; 10. Діло. – 1885. – Ч. 120;

11. Діло. – 1889. – Ч. 226; **12.** Діло. – 1890. – Ч. 227; **13.** Діло. – 1895. – Ч. 280; **14.** Діло. – 1898. – Ч. 133; **15.** Діло. – 1899. – Ч. 43; **16.** Діло. – 1901. – Ч. 12; **17.** Діло. – 1902. – Ч. 149; **18.** Затварська Р. Корифеї галицьких театрів / Романна Затварська. – Коломия : Видавничо-поліграфічне товариство «Вік», 1997. – 88 с.; **19.** Зваричук Ж. Музично-хорові товариства «Боян» та їх вплив на громадсько-просвітницьке життя Прикарпаття кінця ХІХ – початку ХХ ст. / Жанна Зваричук // Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство. – Івано-Франківськ, 2000. – Вип. ІІ. – С. 54–62; **20.** Ілюстрований музичний календар. – 1905. – С. 108–121; **21.** Кречковський Л. Велично зустрічали в Коломиї / Л. Кречковський // Коломийський вісник. – 1992. – 22 березня. – С. 3; **22.** Кушлик Н. Фольклористична практика о. П. Бажанського в руслі музичної етнографії другої половини ХІХ століття / Наталія Кушлик // Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство. – Івано-Франківськ, 2011. – Вип. 23. – С. 121–126; **23.** Кушлик Н. Порфирій Бажанський – сторінки життя і творчості / Наталія Кушлик // Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство. – Івано-Франківськ : «Плай», 2003. – Вип. V. – С. 16–25; **24.** Лисько З. Занепад музичного мистецтва в Галичині в 50-ті роки // Наша культура. – Варшава, 1937. – Кн. ІІ. – С. 439; **25.** Лужницький Г. Від Котляревського до Лисенка / Григор Лужницький // Григор Лужницький: Український театр. Наукові праці, статті, рецензії: Збірник праць. – Львів, 2004. – Т.2. Статті, рецензії. – С. 14–31; **26.** Лужницький Гр. Про місто, що дихало театром / Григор Лужницький // Коломия й Коломийщина. Збірник споминів і статей про недавнє минуле. – Філадельфія : Видання Комітету Коломиян, 1988. – 960 с. – С. 273–280; **27.** Музей історії м. Тисмениця. Колекція документів; **28.** Ничай Л. Консерваторія ім. С. Монюшка в Станіславові / Леся Ничай // Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство. – Івано-Франківськ : «Плай», 2001. – Вип. ІІІ. – С. 151–161; **29.** Олег Сатир. Гостина М. Лисенка в столиці Покутя / Олег Сатир // Поступ. – 1903. – 5 (18) грудня. – Ч. 49. – С. 1–3; **30.** Покуття. Історико-етнографічний нарис. – Львів : Манускрипт-Львів, 2010. – 456 с.; **31.** Полякова І. Особливості музично-театрального руху в Галичині періоду кінця ХІХ – 30-х років ХХ ст. / Ірина Полякова // Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство. – Івано-Франківськ : «Плай», 2001. – Вип. ІІІ. – С. 122–132; **32.** Правда. – 1874. – Ч. 11; **33.** Руський театр під управою Стадника від'їздить нині (4 цвітня) до Черновець ... // Покутське Слово. – 1912. – 4 цвітня. – Ч. 5. – С. 6; **34.** Толошняк Н. Роман Ставничий – провідний диригент музично-хорового товариства «Коломийський Боян» / Наталія Толошняк // Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство. – Івано-Франківськ : «Плай», 2001. – Вип. ІІІ. – С. 180–187; **35.** Фр. Театр для селян // Поступ. – 1905. – 21 жовтня (3 падолиста). – Ч. 42. – С. 329–330; **36.** Франко І. Про театр і драматургію : Вибрані статті, рецензії та висловлювання / Упорядкував М.Ф. Нечиталюк. – К., 1957; **37.** Франко І. Руський театр в Галичині / Іван Франко // Зоря. – 1885. – Ч. 23. – С. 268–270; **38.** Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ України). – Ф. 514 Театральне товариство «Українська бесіда», м. Львів. 1861–1939 рр. – Оп. 1. – Спр. 8. Звіти, розписки, запрошення та інші документи про діяльність театру. 1895 р. – 139 арк.; **39.** ЦДІАЛ України. – Ф. 514. – Оп. 1. – Спр. 13. Звіти, рахунки та листи про гастролі театру у мм. Бережани, Рогатині, Тернополі та ін. 1899 р. – 42 арк.; **40.** ЦДІАЛ України. – Ф. 514. – Оп. 1. – Спр. 36. Звіти, рахунки, листування та інші документи про діяльність театру. 1908 р. – 122 арк.; **41.** ЦДІАЛ України. – Ф. 514. – Оп. 1. – Спр. 37. Звіти, телеграми, листування та інші документи про діяльність театру. 1909 р. – 122 арк. **42.** ЦДІАЛ України. – Ф. 514. – Оп. 1. – Спр. 38. Звіти, статті в газетах, листування та інші документи про

діяльність театру. 1911 р.– 62 арк.; 43. Черепанин М. Музична культура Галичини другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст. як предмет наукового вивчення / Мирон Черепанин // Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство. – Івано-Франківськ : «Плай», 2000. – С. 12–21; 44. Черепанин М.В. Музична культура Галичини (друга половина ХІХ – перша половина ХХ ст.): Монографія / Мирон Черепанин. – К. : Вежа, 1997. – 328 с.

УДК 392.5 (=163.2)

Олена КОЖОЛЯНКО

ПЕРЕДШЛЮБНА ВЕСІЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ БОЛГАР (КІНЕЦЬ ХІХ – ХХ ст.)

У статті розглядаються окремі елементи традиційної весільної обрядовості болгар. Досліджено специфіку передшлюбного періоду весільної обрядовості болгар кін. ХІХ – ХХ ст. Традиційну весільну обрядовість болгар розглянуто як один із найстійкіших і найскладніших компонентів традиційно-побутової культури.

Ключові слова: Болгарія, традиційна обрядовість болгар, задруга, весільні обряди.

Елена КОЖОЛЯНКО

ПРЕДБРАЧНАЯ СВАДЕБНАЯ ОБРЯДНОСТЬ БОЛГАР КОНЕЦ ХІХ – ХХ вв.

В статье рассмотрены некоторые элементы традиционной свадебной обрядности болгар. Исследовано специфику предбрачного периода свадебной обрядности болгар кон. ХІХ – ХХ вв. Традиционную свадебную обрядность болгар рассмотрено как один из наиболее устойчивых и сложных компонентов традиционно-бытовой культуры.

Ключевые слова: Болгария, традиционная обрядность болгар, задруга, свадебные обряды.

Olena KOJOLIANKO

PRE-MARRIAGE WEDDING RITES OF BULGARIANS (LATE 19-th – 20 -th CENTURIES)

The body of the article goes on to discuss specific elements of Bulgarians' traditional rites. Of particular interest is the study of Bulgarian pre-marriage wedding rites (late 19-th – 20 -th centuries). The article goes on to discuss traditional wedding rites of Bulgarians as one of the most deeply-rooted and complicated components of traditional-welfare culture.

Keywords: Bulgaria, Bulgarians' traditional rites, family community church, wedding rites.

Кожному народу, етнографічній групі загалом та окремій людині зокрема притаманні свої звичаї та традиції, які сформувались протягом їхнього існування і продовжують виникати й досі. У традиціях сконцентровані